

CZY POLSKA JEST KRAJEM DUŻYCH NIERÓWNOŚCI EKONOMICZNYCH?

Michał Brzeziński

Główne wnioski

Biorąc pod uwagę poziom rozwoju gospodarczego, Polska nie jest krajem rażąco nierówności ekonomicznych. Nierówności *dochodowe* są w Polsce wysokie na tle bogatszych krajów UE, ale na tle krajów o podobnym poziomie zamożności oraz przechodzących transformację gospodarczą Polska wypada korzystnie. Od kilku lat nierówności dochodowe nie wykazują tendencji wzrostowej. Są one wysokie głównie z powodu silnego zróżnicowania *płac* będącego efektem wysokiej premii z tytułu wyższego wykształcenia oraz w wyniku segmentacji rynku pracy, zwłaszcza wysokiego udziału nietypowych form zatrudnienia. Polski system podatkowy ogranicza nierówności dochodowe w niewielkim stopniu. Redukują je natomiast świadczenia społeczne i płaca minimalna. Do wzrostu nierówności prowadzić mogą jednak te świadczenia, które skłaniają do rezygnacji z pracy. Nierówności *majątkowe* w Polsce są niskie na tle innych krajów UE, co wynika z tego, że różnice w dochodach nie zdążyły się jeszcze skumulować. Polskę cechują też umiarkowane nierówności szans.

Fakty i liczby

- **3,9** raza wyższy jest w Polsce dochód netto rodziny o wysokich dochodach (*wyższych od dochodu 90% rodzin*) od dochodu rodziny o niskich dochodach (*niższych od dochodu 90% procent rodzin*). To średnia unijna.
- **4,7** raza wyższa jest przeciętna płaca godzinowa pracownika zarabiającego dużo (*więcej niż 90% zatrudnionych*) niż płaca pracownika zarabiającego mało (*mniej niż 90% zatrudnionych*). To więcej niż w innych krajach UE.
- **11%** nierówności dochodowych w Polsce wynika z nierówności szans, czyli czynników niezależnych od jednostek, takich jak wykształcenie rodziców, płeć. To więcej niż w np. Niemczech, lecz znacznie mniej niż w Bułgarii lub Rumunii.

Nierówności ekonomiczne w Polsce na tle Unii Europejskiej (2014 r.)

	Miernik nierówności			
	Dochodów brutto	Dochodów netto	Płac brutto	Majątku gospodarstw domowych
Polska	4,3	3,9	4,7	7,2
Minimalnie w UE	3,3	2,9	2,1	4,3
Maksymalnie w UE	6,7	5,4	4,7	53,5
Średnio w UE	4,8	3,8	3,5	16,3

Uwaga: Źródło danych i sposób pomiaru nierówności podane są w tekście.

W ostatnich latach rosnące nierówności ekonomiczne stały się na świecie jednym z najgoręcej dyskutowanych zagadnień społeczno-gospodarczych. Nierówności dochodowe w minionych trzech dekadach wzrosły znacząco w przypadku większości krajów OECD. Wielu badaczy, polityków i komentatorów życia gospodarczego sugeruje, że poziom nierówności przekroczył punkt krytyczny, co może osłabiać wzrost gospodarczy, ograniczać mobilność społeczną, zwiększać podziały społeczne i koncentrować władzę polityczną w rękach osób bogatych. Liczne badania pokazują, że nierówności ekonomiczne są skorelowane z gorszym zdrowiem, otyłością, większą przestępczością, niższym poczuciem szczęścia, mniejszym zaufaniem i rosnącą rywalizacją o wysoki status społeczny. Duże nierówności ekonomiczne są też postrzegane jako niesprawiedliwe, gdyż skutkują powstaniem wyraźnie nierównych szans w społeczeństwie. W takiej sytuacji dzieci z biednych rodzin mają znacząco mniejsze szanse na odniesienie sukcesu niż dzieci pochodzące z rodzin bogatych.

Niniejszy tekst poświęcony jest analizie poszczególnych wymiarów nierówności ekonomicznych w Polsce (zob. ramka 1 o różnych rodzajach nierówności ekonomicznych). W kolejnych częściach tekstu zajmiemy się:

- nierównościami płacowymi,
- nierównościami dochodowymi,
- ewolucją nierówności płacowych i dochodowych w Polsce w okresie od 1989 roku,
- nierównościami majątkowymi,
- nierównością szans,
- relatywnym ubóstwem.

Niniejszy tekst opisuje nierówności ekonomiczne w Polsce w okresie do 2015 roku, a zatem przed podwyższeniem płacy minimalnej do 2000 zł brutto i objęciem płacą minimalną pracowników zatrudnionych na podstawie umowy-zlecenia. Zmiany te obniżyły nierówności wynagrodzeń i nierówności dochodowe w Polsce.

Ramka 1. Wymiary nierówności ekonomicznych

Nierówności ekonomiczne oznaczają zróżnicowanie wartości danej zmiennej ekonomicznej, które występuje wśród osób w danej populacji. Istnieje wiele rodzajów nierówności ekonomicznych. Najważniejsze spośród nich to nierówności płacowe, dochodowe i majątkowe. **Nierówności płacowe** dotyczą zróżnicowania rozkładu wynagrodzenia za pracę najemną i mogą być mierzone jako nierówności płac miesięcznych czy też godzinowych stawek płacy. **Płace brutto** są zdefiniowane jako wszystkie wynagrodzenia i inne świadczenia z tytułu pracy. **Płace netto** to płace brutto pomniejszone o podatki dochodowe oraz składki na ubezpieczenia społeczne płacone przez pracowników. **Dochody do dyspozycji brutto** są szerszą miarą dobrobytu ekonomicznego niż płace i stanowią sumę wszystkich rodzajów dochodów (z pracy najemnej, z pracy na własny rachunek, dochody z oszczędności, własności, inwestycji itp.) oraz transferów społecznych (np. emerytury, renty, świadczenia z ubezpieczeń społecznych, zasiłki i świadczenia z pomocy społecznej itp.). **Dochody do dyspozycji netto** są równe dochodom do dyspozycji brutto minus podatki dochodowe i majątkowe oraz składki na ubezpieczenia społeczne. **Majątek brutto** oznacza sumę wartości wszystkich posiadanych aktywów (aktywa rzeczowe, np. nieruchomości czy pojazdy, oraz aktywa finansowe, np. depozyty, akcje czy obligacje). Nierówności majątkowe zwykle mierzy się w kategoriach **majątku netto**, czyli różnicy pomiędzy majątkiem brutto a pasywami (kredytami i pożyczkami).

Płace, dochody i majątek mogą być mierzone na poziomie pojedynczych osób lub na poziomie całego gospodarstwa domowego jako suma płac, dochodów i majątku wszystkich członków gospodarstwa. Ponieważ gospodarstwa domowe różnią się wielkością oraz składem społeczno-demograficznym (np. liczba osób starszych i dzieci), wielkości obliczone na poziomie gospodarstwa domowego zazwyczaj sprowadza się do porównywalności poprzez zastosowanie tzw. skal ekwiwalentności.

Ramka 1. Wymiary nierówności ekonomicznych cd.

W dalszej części tekstu, o ile nie wskazano inaczej, nierówności płacowe oznaczają nierówności godzinowych stawek płacy brutto. Nierówności mierzone w kategoriach płac miesięcznych są silnie wrażliwe na liczbę przepracowanych w miesiącu godzin. Przez nierówności dochodowe brutto będziemy rozumieli udział dochodów 1% osób osiągających najwyższe dochody w całkowitym dochodzie Polaków. Nierówności dochodowe netto są mierzone w kategoriach ekwiwalentnego dochodu do dyspozycji netto.

Jako główną miarę nierówności płacowych i dochodowym wykorzystano **współczynnik zróżnicowania decylogowego**. Jest to stosunek **wysokiej płacy** (dochodu) do **niskiej płacy** (dochodu). Wysoki poziom płacy (dochodu) to taki, że jedynie 10% jednostek osiąga wyższą płacę (dochód). Niski poziom płacy (dochodu) to taki, od którego 90% osób osiąga wyższe płace (dochody).

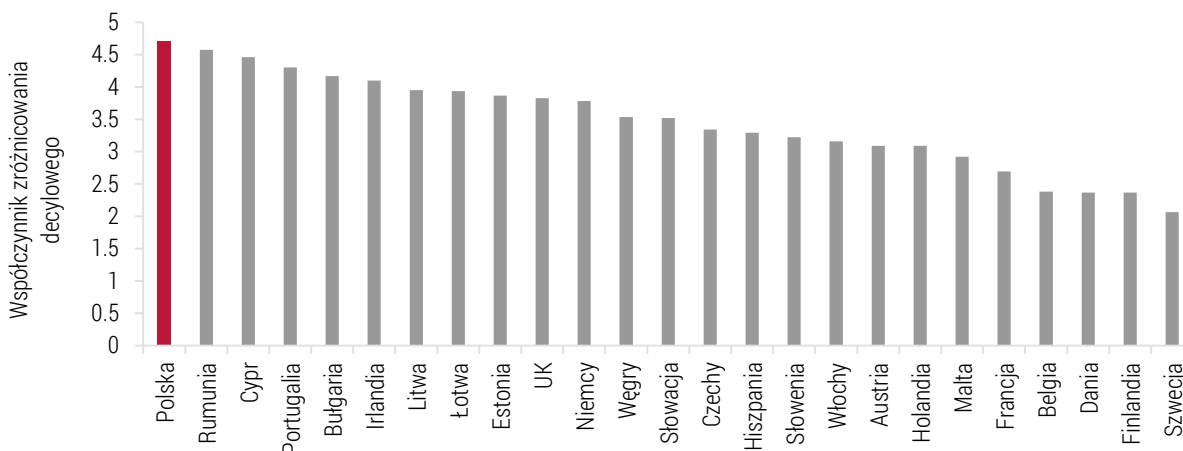
Nierówności ekonomiczne są w ostatnim czasie coraz częściej mierzone również w kategoriach wydatków konsumpcyjnych, zdrowia, szczęścia czy szans na uzyskanie wysokiego poziomu dobrobytu.

Nierówności płacowe w Polsce są na tle Unii Europejskiej wysokie

Stosunek wysokiej płacy do niskiej płacy jest w Polsce najwyższy spośród krajów UE (wyk. 1). Płaca wysoka w Polsce w roku 2014 była 4,7 raza wyższa od płacy niskiej (poziom płacy niskiej i wysokiej zdefiniowany jest w ramce 1). Dla porównania w Austrii stosunek ten wyniósł 3,1. Polska obok krajów bałtyckich jest także krajem o najwyższych nierównościach w UE, gdy mierzone są one w kategoriach rocznych płac brutto. Równie wysokie lub wyższe nierówności płacowe występują w wielu innych pozaeuropejskich krajach o średnim lub wysokim poziomie rozwoju, które mają liberalne instytucje rynku pracy (kraje Ameryki Południowej, Korea Południowa, USA). Liberalne instytucje rynku pracy oznaczają tu relatywnie niski poziom płacy minimalnej, niską ochronę zatrudnienia oraz niskie uzwiązkowanie pracowników. W obrębie UE nierówności płacowe mają tendencję do obniżania się wraz ze wzrostem poziomu rozwoju gospodarczego.

Nierówności płacowe są determinowane przez różne czynniki ekonomiczne wpływające na rynek pracy (popyt i podaż pracy, produktywność pracowników, premia edukacyjna) oraz przez instytucje rynku pracy. Zmiany technologiczne i strukturalne (np. globalny spadek zatrudnienia w przemyśle) wpływają na zmiany popytu na pracę oraz na zmiany wynagrodzenia przypadającego różnym rodzajom pracy. Wśród instytucji rynku pracy, które wpływają na poziom nierówności płacowych, największe znaczenie mają: płaca minimalna, związki zawodowe i układy zbiorowe pracy.

Wykres 1. Nierówności płacowe w Polsce są wysokie (2014 r.)

Uwaga: Dane pochodzą z badania struktury wynagrodzeń, które obejmuje podmioty gospodarki narodowej o liczbie pracujących powyżej 9 osób. Dane dotyczą osób pełnozatrudnionych oraz niepełnozatrudnionych, które przepracowały cały październik.

Źródło: Eurostat.

Są trzy podstawowe czynniki odpowiadające za wysoki poziom nierówności płacowych w Polsce. Po pierwsze, w Polsce występuje wysoka premia z tytułu wyższego wykształcenia. Premia ta, definiowana jako przeciętna różnica w wynagrodzeniu osób z wyższym wykształceniem w stosunku do przeciętnego wynagrodzenia osób z niższym poziomem wykształcenia, spada w czasie, ale wciąż jest w Polsce wyższy niż przeciętna w krajach UE.

Po drugie, wynagrodzenie relatywnie dużej części osób zatrudnionych w Polsce jest na niskim poziomie, zbliżonym do płacy minimalnej. Dodatkowo około 5% zatrudnionych w Polsce otrzymuje wynagrodzenie niższe od płacy minimalnej, co jest wynikiem nieprzestrzegania regulacji o płacy minimalnej przez pracodawców. Powszechnie przyjętym progiem niskiej płacy w badaniach prowadzonych przez UE jest dwie trzecie mediany płac. Mediana płac to poziom płacy dzielący wszystkich pracowników na dwie równe grupy: 50% pracujących zarabia mniej, a 50% – więcej. Według Eurostatu proporcja pracowników o niskich płacach w Polsce w roku 2014 wynosiła 23,6%. Był to jeden z najwyższych wyników w Europie (średnia dla UE – 17,2%).

Po trzecie, proporcja polskich pracowników objętych zbiorowymi układami pracy jest relatywnie niewielka na tle innych krajów UE. Relatywnie małe jest również w Polsce uzwiązkowienie. Oba te czynniki wpływają na zmniejszenie siły przetargowej pracowników, co może skutkować wysokim poziomem nierówności płacowych.

Nierówności dochodowe w Polsce są na tle UE stosunkowo wysokie

Udział dochodów brutto 1% osób najbogatszych w całkowitym dochodzie polskiego społeczeństwa jest relatywnie wysoki. W roku 2010 wyniósł on 12,3% (wyk. 2). Wynik ten pochodzi z nowej pracy Bukowskiego i Novokmeta (2017), która opiera się na danych dochodowych z zeznań podatkowych. Nierówności dochodowe mierzone w ten sposób są w Polsce wyraźnie wyższe niż w większości zachodnich krajów europejskich i kształtują się na poziomie zbliżonym do Chin, Wielkiej Brytanii, Niemiec czy Kanady. Pod względem nierówności dochodowych netto Polska plasuje się co najmniej równie wysoko w międzynarodowym rankingu nierówności. Wynika to z faktu, iż polski system podatków dochodowych w bardzo małym stopniu redukuje nierówności.

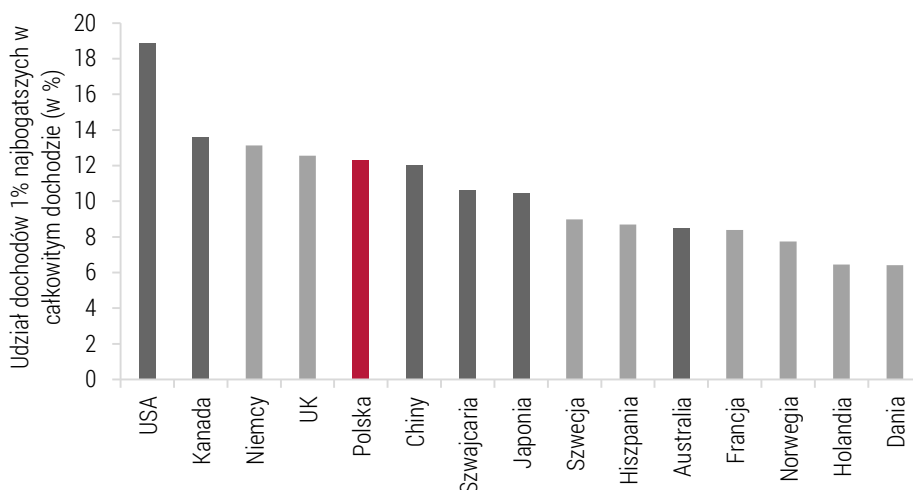
Relacja wysokiego dochodu do niskiego dochodu netto obliczona na podstawie danych ankietowych wskazuje, że Polska jest krajem o stosunkowo wysokich nierównościach dochodowych (wyk. 3). Relacja ta dla Polski w roku 2015 wynosiła 3,9, podczas gdy np. w Hiszpanii było to 5,4, a w Niemczech – 3,6. Dane ankietowe pokazują, że wyższe nierówności dochodowe niż w Polsce występują w niektórych krajach Europy Południowej, w krajach bałtyckich i anglosaskich. Niższe nierówności dochodowe charakteryzują zaś pozostałe kraje naszego regionu i większość krajów Europy Zachodniej.

W przypadku Polski wydaje się, że bardziej wiarygodne oszacowania nierówności dochodowych otrzymano na podstawie danych podatkowych niż na podstawie danych ankietowych (ramka 2). Dane podatkowe wskazują, że nierówności dochodowe w Polsce są wysokie – wyższe niż w większości krajów europejskich. Z kolei dane ankietowe sugerują, że polskie nierówności dochodowe są raczej średnie w grupie krajów europejskich. Ta niezgodność wynikać może z faktu, iż w badaniach ankietowych trudno jest uchwycić osoby osiągające wysokie dochody. Tendencja ta może występować silniej w Polsce niż w zamożniejszych krajach UE. Z tych powodów wydaje się, że należy mieć nieco większe zaufanie do wyników uzyskanych na podstawie danych podatkowych. Potrzeba jednak dalszych badań, które uzgodnią oszacowania nierówności dochodowych pochodzących z obu źródeł.

Rynkowe nierówności dochodowe są kształtowane przez nierówności płac oraz nierówności dochodów z pracy na własny rachunek, dochodów z oszczędności, własności oraz inwestycji. Rozkład dochodów rynkowych jest następnie korygowany przez system podatkowo-transferowy. W ramach tego ostatniego funkcjonują osobiste podatki dochodowe i składki na ubezpieczenia społeczne, podatki pośrednie (VAT, akcyza) oraz transfery społeczne (emerytury, renty, zasiłki i świadczenia z pomocy społecznej).

System podatkowo-transferowy redukuje rynkowe nierówności dochodowe w Polsce silniej niż w wielu krajach o średnim poziomie rozwoju gospodarczego (takich jak Brazylia, Chile czy Rosja), ale słabiej niż w Czechach czy na Węgrzech oraz w krajach Europy Zachodniej (Goraus i Inchauste 2016). Elementem systemu podatkowo-transferowego, który najsilniej oddziałuje w Polsce na zmniejszenie rynkowych nierówności dochodowych, są emerytury i renty.

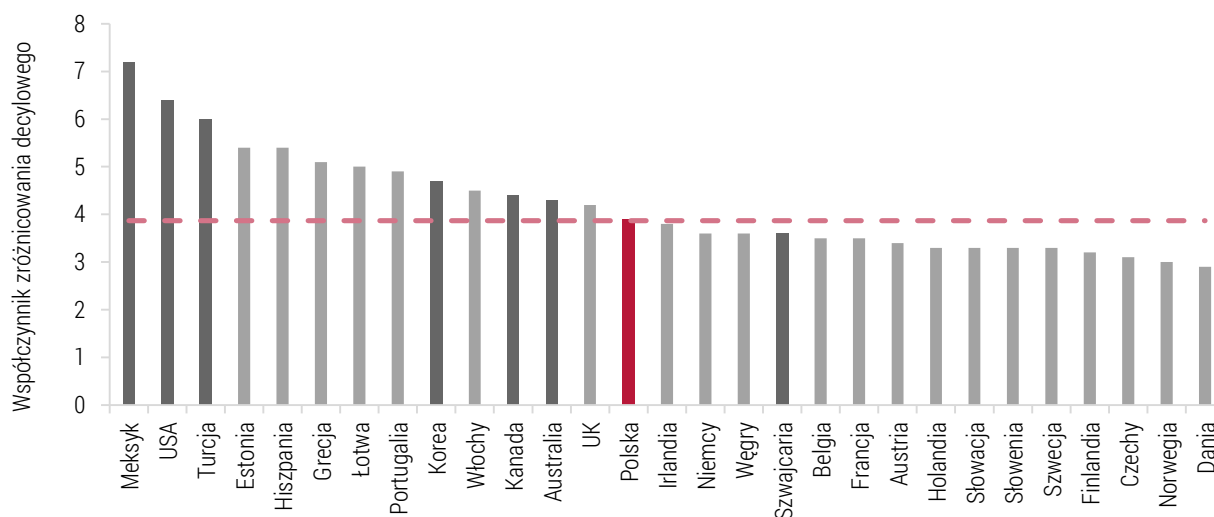
Wykres 2. Udział dochodów brutto 1% osób najbogatszych w całkowitym dochodzie społeczeństwa jest w Polsce wysoki (dane dochodowe z zeznań podatkowych, 2010 r.)

Uwaga: Kolorem czerwonym oznaczono Polskę, kolorem jasnoszarym – inne kraje UE, kolorem ciemnoszarym – kraje spoza UE.

Źródło: World Wealth & Income Database oraz Bukowski i Novokmet (2017).

Wykres 3. Dane ankietowe o dochodach wskazują, że nierówności dochodowe netto w Polsce są na średnim poziomie wśród krajów wysoko rozwiniętych (2014 r.)

Uwaga: Kolorem czerwonym oznaczono Polskę, kolorem jasnoszarym – inne kraje UE, kolorem ciemnoszarym – kraje spoza UE. Pozioma linia wskazuje średni poziom nierówności dochodowych netto dla krajów UE.

Źródło: Luxembourg Income Study Database oraz OECD.

Ramka 2. Ankiety i zeznania podatkowe jako źródło danych o dochodach obywateli

Dane z zeznań podatkowych wydają się bardziej wiarygodnym źródłem informacji o dochodach w Polsce niż dane ankietowe. Głównym źródłem ankietowych danych o dochodach w Polsce jest prowadzone corocznie od dekad przez GUS Badanie Budżetów Gospodarstw Domowych (BBGD). Poważnym problemem ograniczającym wiarygodność wnioskowania o zmianach nierówności w Polsce na podstawie danych ankietowych jest niewystarczająca reprezentatywność gospodarstw osiągających bardzo wysokie dochody. Gospodarstwa tego typu zwykle częściej odmawiają uczestnictwa w badaniach ankietowych. Skutkiem tego jest niedoszacowanie miar nierówności. Jednym z możliwych rozwiązań omawianego problemu jest oszacowanie dochodów osób osiągających najwyższe dochody przy użyciu raczej danych z zeznań podatkowych niż danych pochodzących z badań ankietowych. W przypadku Polski indywidualne dane z zeznań podatkowych nie są generalnie publicznie dostępne. Artykuł Kośnego (2012) wykorzystujący dane dochodowe z zeznań podatników z województwa dolnośląskiego w okresie 2006–2010 pokazuje, że dochody brutto najzamożniejszych gospodarstw badanych w BBGD są wyraźnie zaniżone. O ile udział 10% osób osiągających najwyższe dochody brutto w całkowitym dochodzie społeczeństwa wynosił według BBGD w roku 2010 około 27%, to według danych z zeznań podatkowych jest to aż 40%. Badanie Bukowskiego i Novokmeta (2017) wykorzystujące publicznie dostępne informacje o zapłaconym przez Polaków podatku PIT pokazuje, że zarówno wysokość, jak i zmiany w czasie poziomów nierówności dla dochodów brutto w Polsce obliczone dla danych z zeznań podatkowych znacznie różnią się od wartości uzyskanych na podstawie danych ankietowych.

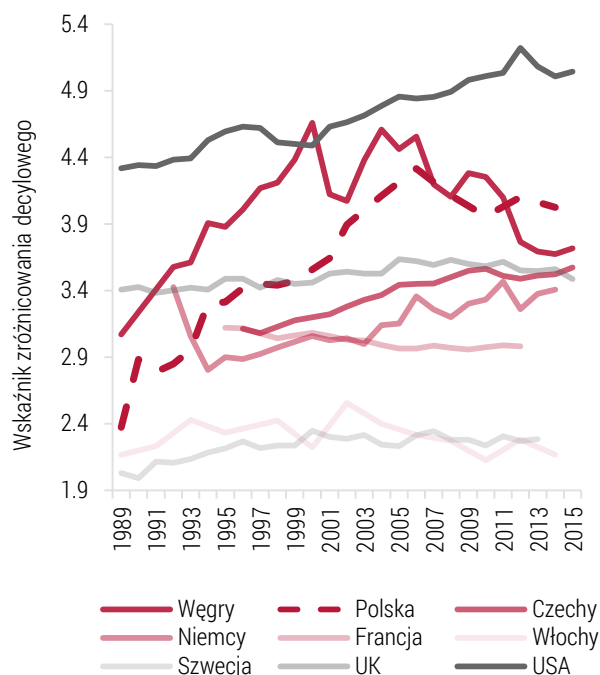
Mało wiarygodny wydaje się znaczący spadek nierówności dochodowych w Polsce w okresie 2004–2007, na który wskazuje europejskie badanie ankietowe *The European Union Statistics on Income and Living Conditions* (EU-SILC). Pokazuje ono, że wartości miar nierówności dochodowych spadły między 2004 a 2007 rokiem w przedziale od 10 do 30%. Dane BBGD takiego istotnego spadku nierówności w Polsce nie dokumentują. Należy jednak pamiętać, że badanie EU-SILC zostało rozpoczęte dopiero w roku 2004 i w związku z tym jego początkowe wyniki należy traktować z dużą ostrożnością. Wyników tych nie potwierdzają również dane o nierówności dochodowej zaczerpnięte z innych źródeł, np. podatkowych.

Stabilizacja poziomu nierówności płacowych i dochodowych w Polsce po silnym wzroście od lat 90. do roku 2007

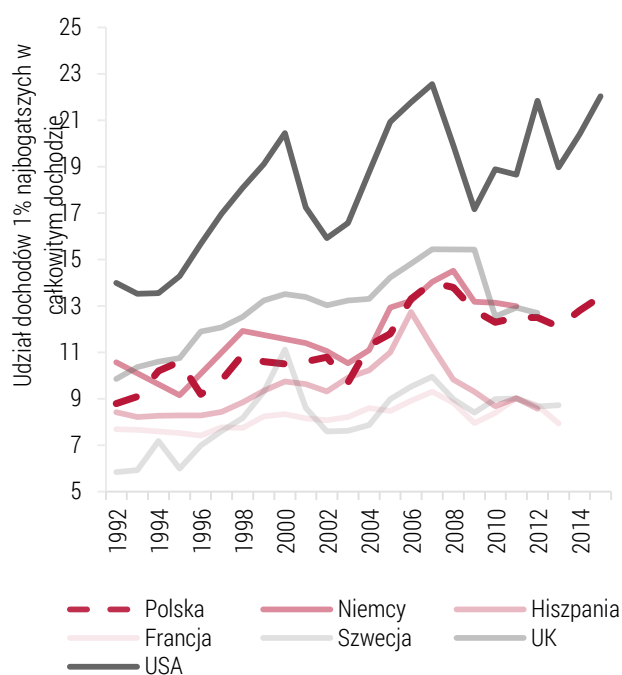
Nierówności płacowe i dochodowe w Polsce wzrosły znacząco w okresie 1989–2007, ale od 2007 roku delikatnie spadają. Nierówności płacowe wzrosły w okresie transformacji gospodarczej po 1989 roku o około 70% (wyk. 4). Wzrost nierówności płacowych w okresie 1989–2015 był w Polsce większy niż w Czechach i na Węgrzech, a także krajach Europy Zachodniej i USA. Nierówności dochodowe brutto wzrosły w Polsce w okresie 1992–2007 znacząco, ale od roku 2007 zachowują się dość stabilnie (wyk. 5). Tempo przyrostu nierówności dochodowych w Polsce było zbliżone do niemieckiego, szybsze od zaobserwowanego w Szwecji czy we Francji, ale wolniejsze niż przyrost w USA.

Najważniejszym czynnikiem odpowiedzialnym za wzrost nierówności dochodowych w Polsce w okresie transformacji gospodarczej był gwałtowny wzrost nierówności płac. Miało to związek z rosnącą premią edukacyjną dla dobrze wykształconych pracowników zatrudnionych w zawodach wymagających wysokich kwalifikacji. W warunkach gospodarki rynkowej płacowa premia edukacyjna, która w czasach socjalizmu była bardzo niska, zwiększyła się znacznie, osiągając ostatecznie poziom bliski krajom wysoko rozwiniętym. Innym czynnikiem, który może tłumaczyć wzrost nierówności płacowych w Polsce, jest cykl koniunkturalny. Wyraźny wzrost nierówności płacowych w latach 1998–2002 nakłada się na okres spowolnienia gospodarczego, kiedy to znacząco i długotrwale wzrosło bezrobocie. Inne czynniki, które często są wymieniane w literaturze przedmiotu jako potencjalne przyczyny wzrostu nierówności płacowych i dochodowych, takie jak globalizacja, transfer aktywów z sektora publicznego do prywatnego czy wzrost samozatrudnienia, miały w przypadku Polski mniejsze znaczenie (Brzeziński i in. 2013).

Wykres 4. Nierówności płacowe w Polsce wzrosły silnie po 1989 roku, ale od roku 2006 maleją

Wykres 5. Nierówności dochodowe w Polsce wzrosły znacząco w okresie 1989–2015, ale od roku 2007 są stabilne

Źródło: OECD Earnings Distribution Database.

Źródło: World Wealth & Income Database oraz Bukowski i Novokmet (2017).

Głównym powodem znaczącego wzrostu nierówności dochodowych brutto w okresie 2004–2007 był duży wzrost nierówności dochodów z działalności gospodarczej. Nierówność ta mogła wzrosnąć z powodu dużego nasilenia aktywności gospodarczej i wzrostu eksportu w Polsce w okresie akcesyjnym do UE, jak również w wyniku wzrostu zyskowności działalności gospodarczej w Polsce (Bukowski i Novokmet 2017). Część obserwowanego wzrostu nierówności dochodowej w latach 2004–2007 może jednak wynikać raczej ze zmiany prawa podatkowego, która polegała na wprowadzeniu w 2004 roku tzw. podatku liniowego dla prowadzących działalność gospodarczą. W kategoriach zmiennych netto (po odjęciu podatków osobistych oraz składek na ubezpieczenia społeczne) wzrost nierówności dochodowych w okresie 2004–2007 był bez wątpienia mniejszy, ale w stosunkowo niewielkim stopniu ze względu na niską progresywność polskiego systemu podatkowego.

Po roku 2007 mamy do czynienia ze stabilizacją poziomu nierówności dochodowych w Polsce. Złożyło się na nią kilka czynników o różnym kierunku działania. Spadek nierówności dochodowych powodowały:

- reformy podatkowo-świadczeniowe (a zwłaszcza wprowadzenie ulgi podatkowej na dzieci w roku 2007),
- reformy systemu świadczeń rodzinnych,
- spadek nierówności płacowych.

Blisko połowa spadku nierówności dochodowych w okresie 2005–2014 wynika z reform podatkowo-świadczeniowych, a zwłaszcza z wprowadzenia ulgi podatkowej na dzieci w roku 2007 i rozszerzenia jej w roku 2014 na rodziny z niskimi dochodami (Myck i Najsztub 2016). Znaczenie miały też reformy systemu świadczeń rodzinnych zwiększające zakres pomocy dla biednych rodzin z dziećmi. Istotnym czynnikiem rynkowym wpływającym na obniżenie nierówności dochodowych po roku 2007 był spadek nierówności płacowych (wyk. 4), który miał miejsce pomimo stosunkowo silnego wzrostu gospodarczego w latach 2005–2014. Spadek ten wynikał m.in. ze wzrostu poziomu wykształcenia Polaków oraz nasilonej migracji z Polski po roku 2004. Rosnący poziom wykształcenia skutkował spadającą premią edukacyjną z wykształcenia. O ile premia z tytułu wyższego wykształcenia w roku 2005 wynosiła około 60% (średnia różnica w zarobkach

osób z wyższym wykształceniem w stosunku do osób posiadających co najwyżej wykształcenie podstawowe), to w roku 2014 już tylko około 40% (Myck i Najsztub 2016). W przypadku wykształcenia średniego premia edukacyjna spadła z 31 do 24%.

Wzrost nierówności dochodowych był pobudzany przez:

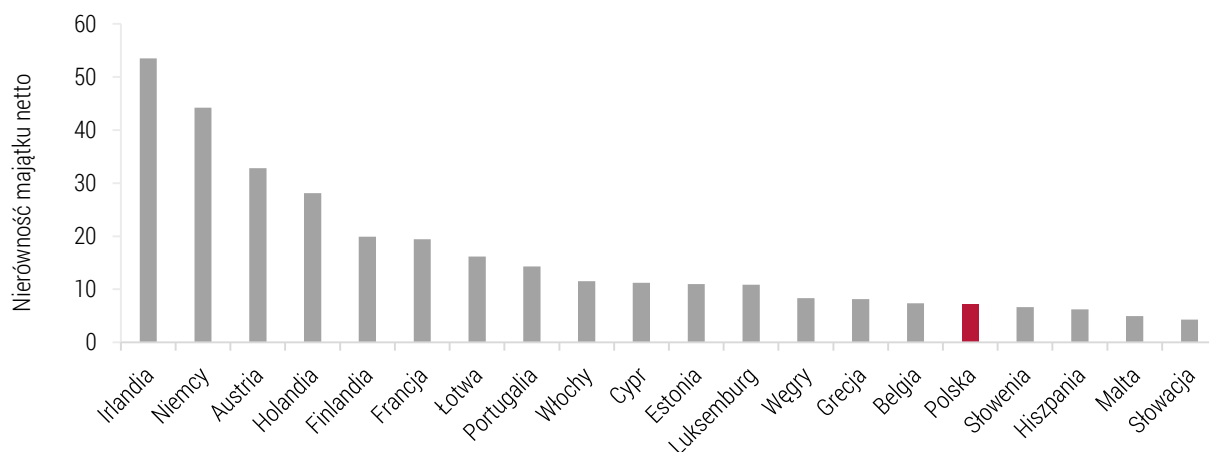
- zlikwidowanie od 2009 roku 40-procentowej stawki podatkowej dla najwyższych dochodów,
- zamrożenie takich parametrów systemu podatku dochodowego, jak próg podatkowy, koszty uzyskania przychodu i kwota wolna od opodatkowania.

Nierówności majątkowe są w Polsce niskie na tle innych krajów europejskich

Nierówności majątkowe w Polsce są wyraźnie niższe niż w większości krajów europejskich (wyk. 6). Majątek netto zbadano w Polsce w sposób systematyczny po raz pierwszy w roku 2014 w badaniu zasobności gospodarstw domowych przeprowadzonym przez NBP. Wyniki badania pokazują, że 10% najbardziej majątnych gospodarstw domowych w Polsce posiada 37% całkowitego majątku netto, podczas gdy 20% najbiedniejszych pod względem majątku posiada ledwie 1% całkowitego majątku netto. Niskie nierówności majątkowe poza Polską występują także w Grecji, Słowacji, Słowenii, Hiszpanii, Belgii, na Malcie i na Węgrzech. Niewysokie nierówności majątkowe w Polsce i w wielu innych krajach naszego regionu wynikają m.in. z faktu, iż procesy międzypokoleniowej akumulacji i dziedziczenia majątków były w tych krajach wstrzymane w okresie socjalizmu po II wojnie światowej. Nierówności majątkowe w Europie mają tendencję do zwiększania się wraz z poziomem rozwoju ekonomicznego krajów.

Jednym ze sposobów badania nierówności majątkowej jest obliczenie stosunku sumy majątków najbogatszych osób w kraju do poziomu PKB tego kraju. Do obliczenia sumy majątków netto najbogatszych Polaków wykorzystać można informacje, które zawiera lista najbogatszych osób na świecie publikowana przez magazyn Forbes – *The World's Billionaires List*. Stosunek majątków najbogatszych Polaków do PKB Polski dla roku 2016 wynosi ledwie 1,3%. Jest to jedna z najniższych wartości w próbie krajów, których obywatele znajdują się na liście Forbesa. Oznacza to, że majątki najbogatszych Polaków są relatywnie niewielkie w porównaniu do majątków najbogatszych osób w innych krajach.

Wykres 6. Nierówności majątkowe w Polsce są niskie w porównaniu do innych krajów europejskich (2014 r.)

Uwaga: Jako miarę nierówności majątkowych wykorzystano stosunek pomiędzy wysokim majątkiem netto a niskim majątkiem netto. Wysoki majątek netto jest zdefiniowany jako taki poziom, że jedynie 10% populacji posiada wyższy majątek. Niski majątek netto to poziom, od którego tylko 30% populacji posiada niższy majątek. Dla wielu krajów europejskich najbiedniejsze majątkowo 10 lub 20% populacji ma ujemny lub zerowy majątek netto – długi większe niż majątek brutto.

Źródło: Household Finance and Consumption Network.

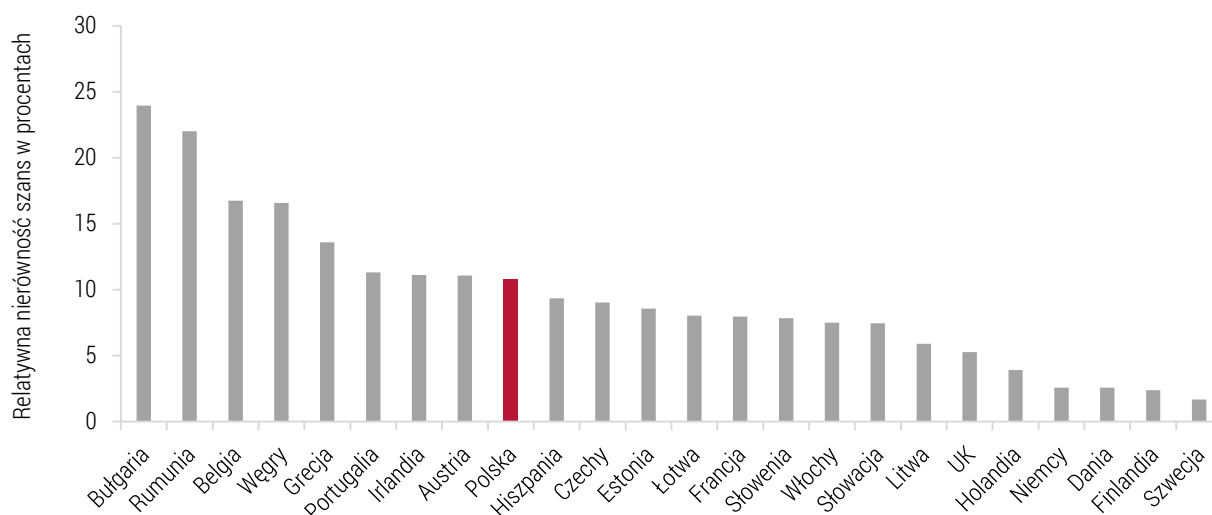
W polskim społeczeństwie nierówności szans dochodowych są umiarkowane

Polska należy do krajów o umiarkowanym poziomie nierówności szans dochodowych (wyk. 7). Idea nierównych szans dochodowych postuluje, że dochody osiągane przez ludzi są wynikiem ich wysiłku oraz czynników od nich niezależnych (np. wykształcenie rodziców, płeć, miejsce urodzenia itp.). Te ostatnie nazywane są okolicznościami. Nierówności dochodowe powstające z tytułu nierównego wysiłku są usprawiedliwione etycznie, a te powstające w wyniku nierówności okoliczności są nieuzasadnione etycznie. Polityka równych szans powinna zatem wyrównywać te nierówności, które powstają jako skutek nierównych okoliczności.

Około 11% całkowitej nierówności dochodowej w Polsce jest skutkiem czynników niezależnych od jednostek, czyli wynika z nierówności szans. Procent ten może być zredukowany poprzez odpowiednie polityki edukacyjne i dochodowe skierowane do osób, których rodzice charakteryzowali się m.in. niskim poziomem wykształcenia. Dla porównania w Niemczech jedynie 2,5% nierówności dochodowej wynika z nierównych szans. Z drugiej strony w Bułgarii i Rumunii nierówne szanse wyjaśniają aż ponad 20% nierówności dochodowych.

Wyraźnie niższy poziom nierówności szans dochodowych niż w Polsce obserwujemy w krajach nordyckich, Holandii i Niemczech. Z kolei znacznie wyższy poziom nierówności szans występuje w Bułgarii, Rumunii czy na Węgrzech. Nierówność w kategoriach szans dochodowych w Europie generalnie maleje wraz z poziomem rozwoju gospodarczego.

Wykres 7. Relatywne nierówności szans dochodowych są w Polsce umiarkowane (2010 r.)

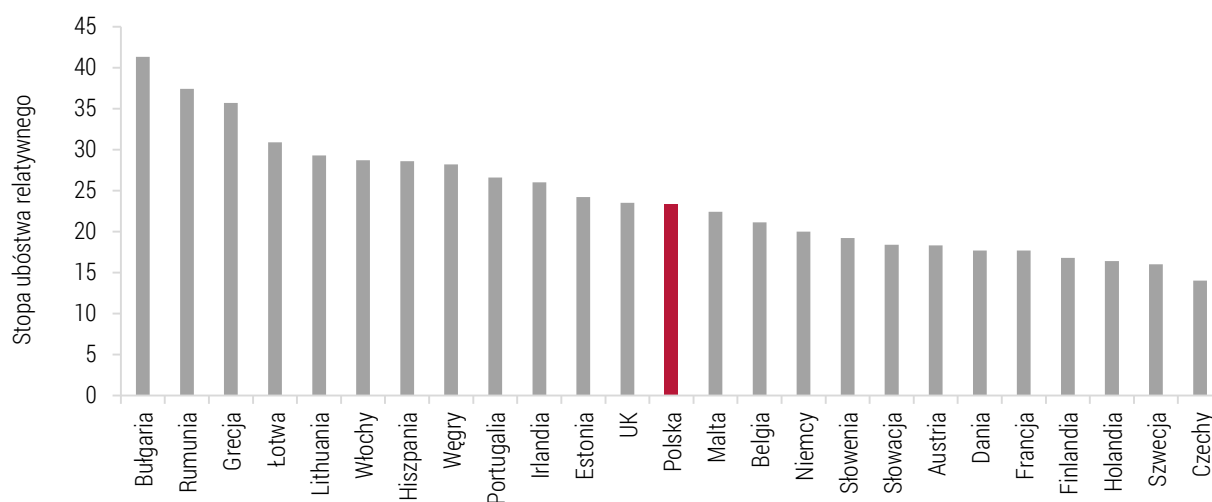
Uwaga: Relatywna nierówność szans dochodowych oznacza procent całkowitych nierówności dochodowych, za które odpowiadają czynniki niezależne od ludzi (np. wykształcenie czy zawód rodziców, płeć, rasa itp.).

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu.

Relatywne ubóstwo dochodowe w Polsce jest na średnim europejskim poziomie

Stopa ubóstwa relatywnego to proporcja osób w populacji, która osiąga dochód niższy niż 60% mediany. W tym sensie ubogich jest około 24% Polaków. Relatywne ubóstwo w Polsce wydaje się stosunkowo niewysokie, zwłaszcza na tle krajów o podobnym do Polski poziomie rozwoju gospodarczego. Wynika to w dużej mierze z działania transferów emerytalno-rentowych, które relatywnie dobrze zabezpieczają przed ubóstwem.

Wykres 8. Ubóstwo relatywne w Polsce jest na średnim europejskim poziomie (2015 r.)

Uwaga: Stopa ubóstwa relatywnego to proporcja osób w populacji, która osiąga dochód niższy niż 60% mediany.

Źródło: Eurostat.

Konkluzje i implikacje dla polityki gospodarczej

Nierówności ekonomiczne w Polsce są stosunkowo wysokie na tle nierówności w innych krajach UE. Wysokie są zwłaszcza nierówności płacowe i – w mniejszym stopniu – dochodowe, podczas gdy nierówności majątkowe są niskie. Główne powody, dla których nierówności płacowe są wysokie, to wciąż wysoka premia edukacyjna, stosunkowo duży udział nietypowych form zatrudnienia na polskim rynku pracy oraz niskie uzwiązkowanie. Wysokie nierówności płacowe przekładają się na stosunkowo wysokie nierówności dochodowe w warunkach relatywnie niskiej progresywności systemu podatków od dochodów osobistych.

Badania pokazują, że w krajach o podobnym do Polski poziomie nierówności dochodowych wzrost nierówności może obniżać w pewnym stopniu tempo wzrostu gospodarczego. Niestety dla Polski nie przeprowadzono dotychczas badań na temat konsekwencji makroekonomicznych nierówności. Badania wskazują jednak pewne możliwe efekty nierówności w sferze społecznej i politycznej. Rosnące nierówności dochodowe w Polsce są skorelowane ze spadkiem zaufania do instytucji politycznych, spadkiem frekwencji wyborczej i dramatycznie spadającym poziomem uzwiązkowania (Letki i in. 2014). Wzrosły również wyraźnie: akceptacja dla tezy, że nierówności dochodowe w Polsce są zbyt wysokie, i akceptacja dla redystrybucyjnej roli państwa. Rosnące nierówności dochodowe w Polsce mogą być związane ze wzrostem rozczarowania w stosunku do stanu polskiej gospodarki i jej reformowania, jak również z rosnącym przekonaniem, że wysokie dochody są niezastżone i związane z korupcją (Grosfeld i Senik 2010). Innymi słowy, wzrost nierówności dochodowej może podważać legitymizację systemu społeczno-gospodarczego w Polsce.

System podatkowy w Polsce w bardzo małym stopniu redukuje nierówności. Podatki bezpośrednie od dochodów osobistych są mało progresywne i redukują nierówności w niewielkim stopniu (Goraus i Inchauste 2016). Podatki pośrednie – VAT i akcyza – są regresywne (osoby biedne płacą z ich tytułu proporcjonalnie więcej niż osoby bogatsze) i zwiększają nierówności dochodowe w stopniu większym niż w wielu krajach rozwijających się. W celu zredukowania wysokich nierówności dochodowych w Polsce należałoby zwiększyć siłę redystrybucyjną systemu podatkowego poprzez zmniejszenie ciężarów podatkowych (bezpośrednich i pośrednich) dla osób o niskich dochodach lub zwiększenie opodatkowania osób o wyższych dochodach.

Literatura

Bukowski, P., Novokmet, F. (2017). Top incomes in Poland: from the 1890s until today. Mimeo.

Goraus, K.M., Inchauste, M.G. (2016). The distributional impact of taxes and transfers in Poland. Policy Research working paper; no. WPS 7787. Washington, D.C.: World Bank Group.

Grosfeld, I., Senik, C. (2010). The Emerging Aversion to Inequality. *Economics of Transition*, Vol. 18, No. 1, s. 1–26.

Household Finance and Consumption Network (HFCN) (2016). The Eurosystem Household Finance and Consumption Survey – Results from the Second Wave. ECB Statistics Paper no. 18.

Komisja Europejska, Eurostat, dane przekrojowe EU-SILC dla roku 2015.

Kośny, M. (2012). Upper Tail of the Income Distribution in Tax Records and Survey Data: Evidence from Poland, artykuł zaprezentowany na 32nd International Association for Research in Income and Wealth Conference, Boston, USA.

Letki, N., Brzeziński, M., Jancewicz, B. (2014). The Rise of Inequalities in Poland and Their Impacts: When Politicians Don't Care but Citizens Do. W: B. Nolan, W. Salverda, D. Checchi, I. Marx, A. McKnight, I.G. Tóthi, H.G. van de Werfhorst (red.), *Changing Inequalities and Their Societal Impacts in Rich Countries: Thirty Countries' Experiences* (s. 488–513), Oxford: Oxford University Press.

Myck M., Najsztab, M. (2016). Distributional consequences of tax and benefit policies in Poland: 2005–2014. CenEA Working Paper Series WP02/16.

NBP (2015). Zasobność gospodarstw domowych w Polsce Raport z badania pilotażowego 2014 r. Warszawa: Departament Stabilności Finansowej.

Salverda, W., Checchi, D., (2014). Labour-Market Institutions and the Dispersion of Wage Earnings. IZA Discussion Papers 8220, Institute for the Study of Labor (IZA).

Michał Brzeziński

Uniwersytet Warszawski,
współpracownik naukowy Instytutu Badań Strukturalnych
e-mail: mbrzezinski@wne.uw.edu.pl

Seria IBS Policy Paper

Seria IBS Policy Paper w przystępnej formie prezentuje wyniki badań ekonomicznych w celu podniesienia jakości debaty publicznej.

Redaktor serii - Jan Rutkowski

IBS Policy Paper 1/2017

ISSN: 2451-4365

Redakcja językowa - Bernadeta Lekacz

Informacje dodatkowe

Dziękuję Beacie Kwiatkowskiej, Piotrowi Lewandowskiemu i Janowi Rutkowskiemu za pomocne uwagi i komentarze.

Treść niniejszej publikacji wyraża poglądy Autora i niekoniecznie jest tożsama ze stanowiskiem Instytutu Badań Strukturalnych. Stosuje się zwyczajowe zastrzeżenia.

Opracowanie własne na podstawie danych liczbowych Eurostat. Eurostat nie ponosi odpowiedzialności za przedstawione wyniki i wnioski.

O IBS

Instytut Badań Strukturalnych jest niezależną i apolityczną fundacją naukową. W pracy badawczej koncentrujemy się na analizie ekonomicznej oraz ocenie skutków polityk publicznych w obszarze: rynku pracy, demografii, edukacji, polityki rodzinnej, finansów publicznych oraz energii i klimatu. Korzystamy z nowoczesnych narzędzi modelowych, statystycznych, ekonometrycznych i informatycznych. Badania realizujemy z dbałością o metodologię i obiektywizm.

Od początku działalności (2006 r.) zrealizowaliśmy blisko 200 projektów naukowych, w tym m.in. dla Banku Światowego, OECD, ministerstw, Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, Kancelarii Prezydenta RP, Narodowego Banku Polskiego, organizacji przedsiębiorców oraz dla innych stowarzyszeń i fundacji. Wyniki badań Instytutu są ogólnie dostępne, a szczególną rolę w ich upowszechnianiu pełnią dwie serie wydawnicze: IBS Working Paper oraz IBS Policy Paper. Wszystkie artykuły, raporty, jak i informacje o naszych projektach oraz konferencjach znajdują się w serwisie ibs.org.pl.

e-mail: ibs@ibs.org.pl

twitter: [@ibs_thinktank](https://twitter.com/ibs_thinktank)